

KESKKONNAMINISTEERIUMI METSAOSAKOND

Eesti põdraasurkonna seisundist ja uurimisest. 2005. a küttemisettepanek

Põdra arvukus 2005.a jahi eel on tn üle 16 tuh is, mis ületab jahiseadusest tulenevat suurimat lubatavat vähemalt neljandiku võrra. Metsakahjustuste tõttu on vajalik arvukuse vähendamine.

Ülevaates on kasutatud KIK põdraprojektide, riikliku sõraliste seire jt materjale. Maht 13 lk.

Lühendid: ♀ - lehmad; ♂ - pullid; *juv* - vasikad; *ad* - täiskasvanud; Ku - kuusk; Mä - mänd.

Eesmärk: tervikliku suunamise läbi põdraasurkonna ja elupaikade soodsa seisundi hoid (arvukus, soolis-vanuseline struktuur, geneetiline mitmekesisus, juurdekasvupotentsiaal, põdrapullide sarvede areng; toidu kasutamine ja koosseis jm); **Tegevused:** asurkonna ja elupaikade seisundi andmete kogumine ja analüüs, tulemuste kasutamine suunamises, huvirühmade teavitamine ja kaasamine suunamisse.

1. Asurkond 2004 – 2005. Arvukus 2005.a [lisa 1]. Üldloendus **12,1 tuh is**, pisut alla suurima lubatava (12,5 tuh), usaldusväärsus mõneski kahjustusaltis piirkonnas kaheldav. Tihedus is/1000 ha [lisa 1]: **3-4** Hiiu, Ida-Viru ja Põlva, **4-5** Järva, Jõgeva, Lääne-Viru, Tartu, Valga ja Võru, **≥5** Harju, Lääne, Rapla, Pärnu, Saare ja Viljandi maakonnas. Pabulaloenduse maht väike [lisa 4, lk 1]: keskmiselt täheldati **≥10** (2,5-19,4!) is/1000 ha, valikaladel tihedus kõikuv. Pabulaloendus osutab, et arvukuse alahindamine võis 2005 süveneda, nt Loobu kahjustusalas, kus **≥80** tuh ha elupaiku. **Asurkond 2004 sügisel** [lisa 2]: ♀/♂ 0,9-1,7; keskm 1,35, ühtlustunud; *juv* karjas 25-40, keskm 32,9±1%; ♀ *sigivus*: vasikata 25-51, keskm 38±1%♀; kaksikutega 26-48, keskm 38±1% järglastega ♀; *juv*/100♀ 70-108, keskm 85; *juv*/100 ad 34-66, keskm 49. **Pullide hea seisund püsis:** 1-2-haruliste sarvedega ♂ oli vanemas rühmas vaid 14±4%, **≥3-haruliste sarvedega** ♂ oli nooremas rühmas koguni 34%; **≥4,5-aastased** ♂ moodustasid 1-2 harustest vaid 7±2%, nooremad ♂ **≥3-harustest** koguni 53±4%. **Juurdekasv 2004-2005** [Lisad 1 ja 2]: 2004 põdravaatluskaartide järgi alla 40 *juv*/100 ad Hiiu, Ida-Viru ja Põlva maakonnas, mujal rohkem, enim Järva, Viljandi ja Võru maakonnas; A. Kirgi (KIK) järgi *embr*/♀ keskm 1,43, seis parem kui 2003. a. 2005.a kevadel sündis tn üle 6,5 tuh vasika, sügiseks järel tn **4,5-5,2** tuh. Arvukuse vähenemise tagaks tn **≥5** tuh is küündiv kogusuremus, sellest kütmine 90%, s.o ca' **5** tuh is. **Ilmastik:** talv 2004/2005 talutav, jaanuaritorm andis toidulisa, külmaperiood märtsis võis kahjustusi süvendada; mai jahe, juuli palav ja põuane, suvi veerohke ja helmintidele soodne.

2. Lubatav ja tegelik arvukus, elupaikade seisund, toit, mõju metsale [lisad 3, 4.2 ja 5]. **Elupaikade pind ja kandevõime** pole püsiv, lubatava arvukuse jahiseaduse kohane ülempiir on tn üle 12,5 tuh is, kuid tegelikkuses talutav üksnes põtrade ühtlasel tihedusel 5-5,4 is/1000 ha. **Tegelik tihedus** [Lisa 1]: **>5,4** Saare, Lääne, Pärnu, Rapla, Harju, Viljandi, osalt Lääne-Viru maakonnas. **≤4** üksnes Ida-Viru, Hiiu ja Põlva maakonnas. Tihedus oli ebahütlane, kontroll- ja üldloenduse andmed vastandlikud [lisa 1, lisa 4 lk 1]. **Toit.** Lehtpuude suvine kärpimine oli juba 2004. a liiga tugev Laeva, Järvselja ja Loobu seirealadel. Maosisu [Lisa 3]: lehtpuude sisaldus 78%, pajudel 66% (tõus, soodne aasta), okaspuudel alla 10% (langus); samas kuusekoore tarvitamine laienes.

Mõju metsale 2004/2005 talvel [lisa 5, lisa 4 lk 2]: RMK proovitükid, Ku ja noored Mä: osa proovitükke välja kasvanud, andmemaht vähenenud. **Ku** värsked vigastamine harv, keskm 0,6 %, muutuseta, **≥5%** Vahastu, Vardi ja Kullamaa proovitükkidel; vigastatud ca' 18% proovitükkidest, Hiiumaal ja mandril. **Mä** värsked vigastamine sage, keskm 27,6%, **≥40%** - 17 proovitükil; värskelt

vigastatud mändidega oli ca' 90% proovitükkidest. **Põtrade koormus** Mä proovitükkide juures ületas Ku proovitükkide keskmist 2,5 korda, suurenes Ku proovitükkide juures 11 maakonnas, Mä proovitükkide juures 7 maakonnas **Lisa 4 lk 2**. **RMK küsitlus lisa 5**: põdra arvukus suurenenud 22, vajalik vähendada 34, värskelt kooritud Ku rühmiti 20 metstkonnas; 16 metstkonda osutas Ku ja 31 Mä vigastamise sagenemist. **Värske ulukikahjustuse register**: 22 metstkonna 428 kahjustusjuhust enamiku moodustas teave Loobust ja Kabalast. KKT-del tuleb kvoodi jaotust täpsustades arvestada värske ulukikahjustuse paiknemist jahipiirkonniti. **Lehtpuude loodusliku uuenduse värske ulukikahjustus**: 925 proovilapist 30%-l oli looduslik uuendus kärbitud uuenemist pärssival määral **lisa 5**; suurimat koormust kandsid laia levikuga ja ligi 70%-l proovilappidest kärbitud pajud ja haab; Loodusliku uuenduse Mä oli kärbitud enam kui 80%-l ja Ku 54%-l (!) esinemiskohtadest, osalt metskitsede poolt. Põdra ja metskitse suhe kärpijainana oli 2:1, Kagu regioonis ligikaudu 1:1. **Ekspertiis**: leidis kinnitust ulatuslik kahjustus riigi- ja erametsas Kullamaa-Märjamaa ja Loobu metstkonna ringpiiris, esimesel juhul ka metskitse mõjul. Ekspertiis kajastab vaid osa värskest ulukikahjustusest. **2000. a lankide seisund** (peamiselt eramets): Värske ulukikahjustus >17%-l lankidest, uuenemine pidurdatud 1058 ja uuenemata 25,9 ha; täpsem teave KKT-des, küttime korraldamisel arvestatav.

3. Tagasivaade 2004. a küttimele (Lisa 2). **Kütiti 4075 is** - soovitusel 99%, käitatud lubadest 96%, soovitatud kvoodist pulle 105, lehma 107 ja vasikaid 88%. **Keskmine vanus**: kütitud ♀ 3,9 ja ♂ 3,5 a, pisut vanemad kui 2003.a; ♀/♂ keskm 0,71 vastas soovitusel, samas oli ♀ Hiiu, Saare, Jõgeva ja Võru maakonnas märgatavalt üle, Põlva, Pärnu ja Ida-Viru maakonnas aga alla soovitatu, mis asurkonna püsivust kõigutab. Vasikaid kütiti 32,4%, s.o 5% soovitatust vähem, samas kui Saaremaal 44,3%. Et karjas täheldati vasikaid 25-40, keskm 33%, oli tulemus rahuldav. Vasikata ♀%/♀ (60%), samuti 1-2 haruliste sarvedega ♂%/♂ (52,6%) ning 1,5-2,5 a ♀%/ad (50%) ja ♂ %/ad (50,6%) oli sigimispopulatsiooni säästev, kuid osutas ka asurkonna noorusele. **Suremusrisk** suurenes. Küttime osa nähtud pullidest oli üle 1/3, lemadest ca' 1/5, vasikaist üle 1/4; maakondlik keskmine suremusrisk küündis $\geq 1/4$ Lääne-, Lääne-Viru- ja Viljandimaal.

4. 2005. a küttime lisa 1 ja 6. **Soovituslik kvoot u 4,6-4,9 tuh is tasemel** tuleneb arvukuse jõudmisest paiguti üle lubatava ülempiiri, oodatavast juurdekasvust, metsakahjustuste laienemisest. Et arvukuse edasist kasvu, elupaikade seisundi halvenemist ja metsakahjustuste sagenemist ära hoida ning asurkonna paiknemist ja tihedust ühtlustada, tuleb Eestis keskmiselt kütida juurdekasvu ulatuses, probleemseis maakodades üle eeldatava juurdekasvu **lisa 1**, s.o kuni 40% üldloendusest ja 30% jahi eelsest arvukusest. Küttimekoormuseks võib kujuneda kuni 2 is/1000 ha, probleemseis jahipiirkondades tunduvalt rohkem. Muudatused küttime mahus on võimalikud, kui a) tegelik juurdekasv osutub suvise vaatluse põhjal oodatust erinevaks, b) põdrakahjustuste alandamiseks riskipiirkondades leitakse muid teid, nt metsakaitse, lisasöötmine, intensiivse küttime ala laiendamine maakodades. Soovitav on kvooti täpsustada ka maakodades, kus see jahtkondade soovidest lähtudes esialgselt juba kevadel määrati. **Küttimestruktuur lisa 6**: küttime pulle 35-38%; lehma 27-31% ja vasikaid 33-37% aitame asurkonna soodsat seisundit hoida.

5. Põdrahoid. Arvukuse tase: arvukuse hoid lubatava ülempiiri lähedal nõuab täpset üld- või kontroll-loendust, elupaikade ja asurkonna seisundi jälgimist. Et kahjustuste puudumist ei ole suudetud tagada, on otstarbekas arvukust vähendada. **Sigivate ♀ hoid**: säästkem kaksikvasikatega lehma, vajadusel küttime enne vasikad ja siis lehm. **Tugevamate ♂ hoid**: säästkem 1) tn alles 1,5-2,5-a ♂ [sarvede laius = 2-3 pealaiust; sarvedel 3-5 haru, kühvialged!] ja 2) tn alles 3-5-a ♂ [sarvede laius = 3-4 pealaiust; sarved 3-5-harulised, tihti kühvialged] –

tulevaste dominantidena võivad mõlemad anda tugevaid järglasi ja kanda küpses vanuses suuri sarvi, sh kühvelsarvi. Asurkonna noorust arvestades on sihtvanuses dominantseid pulle, [**sarvede laius min 4-5 pealaiust, sarvel ≥ 5 haru**] õige küttida 5-10% pullidest. Nõrgemate 1,5-2,5-a ♂ tunnuseks on kitsad, kõrvadest lühemad piik- või harksarved, või selgelt asümmeetrilised ja väärarendsarved. Nõrgemad keskealised ♂ kannavad väheste pikemate, vahel asümmeetriliste harudega sarvi. Valikküttimine eeldab ajukahist loobumist ja vanuse määramise oskust.

Ülesanded suunamise tagamiseks maakonna tasandil:

KKT jahindusspetsialist: tagada maakonnas 2006. a üldloenduse korrektsus, värske ulukikahjustuse ülevaade, küttimise adekvaatne korraldus, uurimismaterjali kogumine, säilitamine ja tähtaegne inventeerimine.

Jahtkond: tagada küttimismahust ja -struktuurist kinnipidamine ja sigimispopulatsiooni hoid; rakendada valivamaid ja vähem häirivaid küttimisviise; jätta osa elupaiku jahist puutumata; kahjustuste ennetamiseks kokkuleppel metsaomanikega hooldada pajustikke ja langetada talvel haabu, koguda ja esitada korrektne uurimismaterjal.

6. Seire. 2005. a jahtkondadel esitada 1) augusti lõpus suvised vaatlusandmed, 2) detsembris jahtide käigus täidetud põdravaatluskaart, igalt kütitud põdralt alalõualuu parem pool, pullide sarved mõõtmiseks, juhisele vastavalt bioproovid (maosisu, sigimiselundkonna-näidsed), täpsem teave KKT jahindusspetsialistilt.

7. Maakondlikud PÕDRAPÄEVAD 2005, põdrasarvede ja materjalide inventeerimine: NOVEMBER: 29.-30. Pärnu, eelmõõtmised kokkuleppel juba varem, oktoobris ja novembris.

DETSEMBER: 1. Rapla; 2. Lääne; 3. Hiiu; 4. Saare; 5. Tartu; 6. Viljandi; 7. Valga; 8. Võru ja Põlva; 9. Jõgeva, Põltsamaa; 12. Ida-Viru, Lahemaa; 13. Lääne-Viru, Aegviidu; 14. Harju; 15. Järva. Eelmõõtmised kokkuleppel juba varem, oktoobris ja novembris.

Siiras tänu töös osalenud jahi- ja metsameestele, sh Mauri Pesonen ja Vesa Ruusila (RKTL).

Koostaja: Jüri Tõnisson, 7 339 149; jyri.tonisson@metsad.ee

KE 05 lisad:

Lisa 1. Eesti põdraasurkonna lubatav arvukus, loendusandmed, küttimiskvoot , arvukuse ...,	1 lk
Lisa 2. Eesti põdraasurkonna koosseisust ja küttimisest 2004. a. Statistilisi andmeid,	1 lk
Lisa 3. Mõnede toidukomponentide sisaldus 2004. a kütitud põtrade maosisuproovides,	1 lk
Lisa 4. lk 1(2). Pabulaloenduse võrdlusandmeid aastaist 1997 - 2005 ,	1 lk
<u>Lisa 4. lk 2(2). Põtrade koormus 2004/2005 a RMK metskondades jälgitavate kuusikute ...,</u>	<u>1 lk</u>
<u>Lisa 5. Põdra arvukuse muutus 2004-2005 ja mõju metsale RMK metskondade hinnangul,</u>	<u>2 lk</u>
<u>Lisa 6. 2005. a soovitatav küttimiskvoot ja -struktuur, 2 varianti,</u>	<u>1 lk</u>
Lisa 7. Jahimeeste poolt 2004. a kogutud põdramaterjal,	1 lk
Lisa 8. Juhend materjalide kogumiseks,	1 lk

Lisad 1,2,3,4-2 lk,5-2lk,6,7,8, kokku 10 lk - eraldi failina